

ИВАН ДАВИДКОВ
СТОПАНИНЪТ НА
ДАЛМАТИНСКОТО КУЧЕ

chitanka.info

Имаше в родното ми село един стар учител. Той живееше близо до училището, в двуетажна къща, която се отличаваше от другите селски домове по това, че беше със сводести врати и прозорци, като на църква, и стените ѝ бяха боядисани с охра, която сияеше в слънчево време.

Старият учител беше приятел с татко и обичаше да идва у дома. Неговите посещения особено зачестяваха есен, когато започнеше лова и трябваше да се уговорят с баща ми къде ще отидат да бият зайци — в сечините отвъд Огоста или из синорите на Веренишкото бърдо. При тия посещения винаги го придружаваше неговото ловно куче, далматинска порода: тънkokрако, с къс бял косъм, цялото нашарено с черни петна, които обхващаха като пръстени дългата му, гладка опашка.

Гледах как учителят се изкачва по каменните стъпала на нашия дом: висок, сух като рибите, които обичах да суша лете под стряхата, със сив костюм, прибран в талията и с островърхи обувки, които тънко скриптяха, когато се докоснеха до следващото стъпало. Никой в селото не се обличаше така. Хората носеха шаячни дрехи, ризи от грубо домашно платно, цървули или твърди гуменици от кутловската фабрика „Българска Бата“, и нашият гост изглеждаше като чужденец, случайно попаднал тук. Баща ми, който е бил някога негов ученик, го посрещаше на вратата с онай стеснителност и страхопочитание, с които ученикът, макар и с посребрени вече коси, винаги се обръща към своя учител. Гостът го потупваше приятелски по рамото и му се усмихваше, за да пропъди смущението на своя някогашен ученик, с когото отдавна бяха приятели — участници в не едно безцелно скитане след дивите зайци и в не една веселба до ловджийските огньове край есенните валози, но страхопочитанието в погледа на баща ми си оставаше. Двамата, седнали в стаята, разговаряха за предстоящия лов, изсипваха в шепите си виолетово-сиви съчми (приличаха ми на трънките, мое любимо есенно лакомство) и подреждаха гилзите в широкия кожен патронташ на татко. Далматинското куче лежеше до вратата и не откъсваше поглед от своя стопанин. Аз гледах лицето на нашия гост — продълговато и съсухрено, с цвета на съчмите, които лежаха в шепата му, с тънки устни и с вдълбнатинка на зачервената от

утринното бръснене брадичка. Носът му беше тънък, с опъната кожа, и имах усещането, че ако гостът се усмихне и мускулите на лицето му се дръпнат, хрущялът на носа ще прореже изцирената кожа. Подстригваше високо своята пепелява коса и ушите му стърчаха, хрущялести и прозрачни, ако ги погледнеш срещу светлината.

Знаех от баща ми, че учителят е бил офицер, преди да стане възпитател на нашенските деца, че се е сражавал през Първата световна война на Южния фронт, при Завоя на Черна. За разлика от някои наши съседи, възрастни хора, също участници в тая война, които не се уморяваха да разказват на нас, децата, за своите подвизи, запасният офицер никога не обичаше да се връща в спомените си към онния години. Само на Гергьовден, някогашния Ден на храбростта, накичваше с няколко ордена сакото си, отиваше до бакалницата да купи своята кутия цигари „Картел“ първо качество („Учителят пуши само цигари с бандерол“ — казваше бакалинът) и като сядаше на пейката до магазинчето, редом с другите празнично облечени свои връстници, учителят дълго тупкаше по нокътя на палеца си папиросата, за да сбие тютюна, драсваше клечка киbrit и тънкият дим замрежваше сивите му очи, които изльчваха странна тишина и съсредоточеност. После ставаше, изпушил папиросата до половината — така правеше винаги — угасяваще я върху тока на обувката си и засветкал с ланчето на часовника, което украсяваше жилетката му, поемаше към своя дом.

Аз се плашех от тоя строг, мълчалив човек. Смущавах се, когато се зададеше по улицата, и отдалеч свалях шапка, за да го поздравя. Той едва забележимо ми кимваше с глава, спираше за миг до мен, разрошиваше с потъмнелите си от тютюна пръсти косата ми, после издърпваше лявото ми ухо — така го издърпваше и извъртваше раковинката, че хрущялът изпукваше — и си отминаваше. Може би за него това бе израз на нежност, ала аз дълго след като го срещнех не можех да докосна зачервеното си ухо.

Но имаше друго в тоя човек, което ме възхищаваше и ме караше да гледам със страхопочитание към него, когато идваше у нас или когато сутрин се запътваше към бръснарницата. Татко ми беше разказал много надълго, с много подробности, как той човек през септември 1923 година спасил от разстрел и поругание нашенците, участници в боевете при Кутловишката гара, при Ерден и Бойчиновци.

Това станало така.

На 28 септември 1923 година откъм железопътната спирка се задал конен отряд. Бил горещ ден, копитата вдигали прах, който обгръщал войниците, и конете яростно пляскали с опашки, за да прогонят облаците мухи, които съпровождали тяхната уморена, разтягаща се край канавките колона. Вестта, че идва наказателният отряд, само за миг обходила селото и хората, смутени и изплашени, се събрали пред училището, за да измолят, ако могат, милост от ония, по чиито седла съхнела кръвта на вече заритите в пясъците на Огоста жертвии. Жените набрали цветя, взели хляб и сол, мъжете, мрачно запушили, стоели до пътя (между тях бил и учителят), а децата, повече любопитни, отколкото уплашени, се взирали между лактите на своите родители, за да разберат какво ще стане.

А по таваните и в плевниците се криели, облепени с паяжини, с по едно бардуче вода, което блещукало в тъмното, спасилите се след погрома въстаници. Криели се и чакали със свито сърце мига, когато ще чуят тропот на войнишки ботуши и ще доловят как оня, който е надушил тяхното скривалище, стърже по стената с приклада на своята карабина, а на двора ситно процвилва конят му.

Тоя час на разплатата приближавал към селото и нарастващият тропот на конете отмервал неговите неумолими мигове.

Командирът на наказателния взвод видял струпаните пред училището хора с цветя в ръцете и с пити върху шарени месали, понаместил фуражката си, изпънал куртката, и като плеснал с длан потната шия на коня, поел с достолепна осанка към посрещачите.

Докато поемал хляба и солта от ръцете на чинно застаналите пред него жени и меките залъзи докосвали небцето му с дъх на селски воденици и на къклица, докато поемал цветята, които се хълзгали през пръстите му и падали по гривата на коня, той оглеждал излезлите да посрещнат него и отряда му. Знаел, че не порив на гостоприемство е събрал тук тия хора, които се мъчат да скрият в погледите си болката и страхът. Оглеждал ги: бледи лица, смилено отпуснати ръце. И само в свитите устни на мъжете долавял ненавист, но той се преструвал, че не забелязва това.

В навалицата зърнал познато лице. Вгледал се внимателно в него. Не, не се лъже! С тоя човек е прекарал много дни и нощи в окопите на Южния фронт. И, за да се убеди в това, пристъпил с коня към учителя и го попитал:

— Извинете, вие не сте ли капитан Иванов от дивизията, която се сражаваше при Завоя на Черна?

— Тъй верно! — отговорил по войнишки учителят. — Аз служих във вашата част. Спомняте ли си, когато пленихме сенегалците? Валеше сняг, а те, невиждали такова чудо, пляскаха с ръце и танцуваха между щиковете на конвоя...

Командирът се усмихнал, когато застаналият пред него му припомнил тая сцена. После слязъл от коня, за да се здрависа със своя приятел.

— Радвам се, че ви виждам след толкова години. Каква е вашата професия сега?

— Учител съм — отговорил бившият капитан.

— А мен дългът отново ме качи на седлото. Обхождаме с моя отряд въстаналите села, за да заличим от земята — до корен — бунтовниците... Пролятата кръв иска възмездие!

И като помълчал и се вгледал в сивите очи на учителя (сторило му се, че в тях съзира радостна искрица от срещата на двамата бойни другари) рекъл:

— А как е във вашето село? Тръгнаха ли и вашите бунтовници с музиката на Лопушанската дружина?

— При нас беше мирно и тихо — отговорил му учителят. — Пушка не е пукнала тук! Давам ви честната си офицерска дума...

— Благодаря! Останете си със здраве! — стиснал му ръката за сбогом командирът. Той дълго опитвал да намести крака си в зенгията и после тежко се отпуснал на седлото. След него, като се клатушкал и обливал пътя със свистящи струи, които дълго лъщели по бедрата на конете, отряда поел към Лопушна.

След няколко дни из долината на Огоста щяла да тръгне мълвата за разстрелите и за кървавото лопушанско хоро.

А нашенските въстаници, спасени по чудо от учителя, забегнали из смрадликтите на Веренишкото бърдо и когато наказателните отряди се изгубили по завоите на Петрохан, тихомълком се прибирали по домовете си.

Звънчето отново събиравало децата в класните стаи. Островърхите обувки на учителя отново скриптели, когато тръгвал с тебешир в ръка към черната дъска. А в следобедните часове той чистел ловната си пушка, зареждал патронташа и си мислел, озарен от златния наниз на гилзите, за есенния лов, когато смрадликовете ще са окичени с дребна роса и изстрелите дълго ще се носят в небето с тънко, хладно като утринния ветрец ехтене.

Така минавали годините.

3.

Аз вече бях ученик в гимназията на Кутловица — прашно градче с пазар на петли, на виолетови, пукащи от скрежа, грамади зелки, на буци пепелявобяло биволско масло, които градските купувачи винаги разрязваха — да не би селянките да са сложили вътре я дюла, я картоф. Градчето беше близо до моето родно село, само на десетина километра по шосето, но аз минавах, за по-пряко, през нивите и там в съботните и неделните дни виждах да се лутат из трънките нашенските ловци. Бяха всички, с които ловуваше баща ми. Взели пушките си на лакът, с дебнеща стъпка, намъкнали най-вехтите си дрехи — заради тръните и къбините. И учителят беше сред тях, но облечен като за празник: тъмнозелена куртка с копчета от еленов рог, зеленикова риза с кафява вратовръзка, голф на изумрудени и кафяви карета, плътно стегнат под коленете, бежови чорапи, облепени от репей. На тютюневозелената му мека шапка имаше перо от сойка.

Само баща ми го нямаше тук. Той беше починал преди няколко години и пушката му висеше у дома, до гардероба, покрита с прах.

Аз гледах ловците, край които се лутаха и сегиз-тогиз пролайваха кучетата, забили муцуники в тревата, и си спомних за един друг лов може би преди десетилетие, когато татко ме поведе със себе си — да погледам как кучетата и зайците правят своите лупинги над пожълтелите синори, а после да поседна до огъня, когато започне гощавката на ловците.

Димяха големи главни до един валог. Всички ловци бяха на събрани тук. Едни деряха току-що убития заек, други носеха дърва за огъня, а учителят наредждаше как да се приготви дроболинката за заяка — с чубрица, копър и стръкче босилек — как да се повие той с

шума от цвекло и да се стегне с рафия, преди да го положат под въглените.

Всичко беше готово. Разровиха жарта, наместиха в трапчинката заяка, приличен на дребна египетска мумия, и над струпаните въглени отново затрептя тънко зарево — сякаш огънят дишаше.

Когато над постелята от пожълтяла лозова шума, плътно покрила тревата, задимя разкършеният заек, нашарен от въглените, и замайващ аромат се понесе над есенната падина, в далечината се чу вой на куче. Ослуша се. Воят се засилваше, накъсан от хрипове. Пръв се надигна учителят. По идващия откъм баира стон разбра, че там е попаднало в беда неговото далматинско куче. Селяните правеха клопка из лозята — от набити с едри пирони дъски, отрупваха ги с камъни, за да смачкат своята жертва, подпираха тая грамада от едната страна с кол, под който слагаха къс месо — и чакаха да чуят писъка на кучето, решило да опита зреещото вече грозде.

Далматинското куче, опиянено от дългото тичане след зайците и от резливия въздух, бе попаднало в едно такова лозе с клопка, примамено от късчето месо и сега пищеше, с вече гълъхнеш глас, навярно премазано от камъните и пронизано от пироните.

Веселбата, която всички ловци очакваха с такава радост, секна, преди да е започнала. Насядалите по лозовата шума дъвчеха ароматното месо на дивия заек, но то засядаше в гърлата им. Гледаха към баира и отначало видяха между лозите само главата на учителя, после той излезе на една поляна и ловците забелязаха, че пред гърдите му се поклаща нещо бяло. Носеше кучето. Когато учителят приближи, видяха, че муцууната на кучето виси безжизнена.

Тъжният човек положи далматинеца на тревата. Тялото се приплесна и мравки запълзяха по гърдите със засъхнала кръв от пироните на клопката, дълбоко пробили плътта. Учителят се наведе да погали мъртвото куче — негов неразделен другар от толкова години, стисна устни, за да задържи сълзите си, но нещо стегна гърлото му, той се разрида и с рязко движение на ръката издърпа вратовръзката, която го задушаваше, и я хвърли в тревата...

4.

Годините се нижеха. Идваха сеитби, вършитби, гроздобери. Отиваха си мразовити зими, когато просичаха леда по навеите на

Огоста и ловяха сънливи, едва помръдващи риби.

Единственото събитие, което се запомни за по-дълго, беше това, че през мразовит януарски ден арестуваха един студент от нашето село, дошъл си тук, за да не зъзне в бомбардираната София през зимнатаvakанция. Откараха го в града (спомням си дребната фигурка на изчезващия по белия път) и той не се върна вече оттам. После научихме, че е във Врачанския затвор. Едни говореха, че е задържан, защото е участвувал в студентска конспирация, други шушукаха, че е направен донос от някой нашенец, приближен на властта.

Аз малко познавах арестувания студент. Беше по-възрастен от мен и нямаше какво да ни сприятели. Виждах го да отива до бакалницата — с каскет, прихлупен над дребно лице с подпухнали клепачи и с къс нос, чиито ноздри бяха пристиснати и изострени като на котка. Носеше винаги тъмни дрехи. Ризата му също беше черна и аз, не знам защо, имах усещането, че тя дълго не е прана. Баща му беше прислужник в училището: биеше звънела, метеше класните стаи и мажеше изкорубените дъски с подово масло, което дълго мириеше и лютивината му дереше гърлата ни.

Един септемврийски ден, когато в поречието на Огоста се говореше, че нелегалните, които миналата година нападнаха мандрите и запалиха архивите в няколко планински села, вече са слезли от планината и след като заели Помеждин и Меляне, се спускат по Веренишкото бърдо, откъм града се зададе камион. Той зави рязко пред училището. Колелата изскърцаха и избелялото брезентово платнище се разтърси, обгърнато от облак прах. От карусерията слязоха трима души, изтриха прашните си лица, поотупаха дрехите си и нещо заговориха. Двамата бяха непознати за мен, но като се вгледах в лицето на третия разбрах, че това е студентът, откаран оттук под конвой преди няколко години. Носеше същия тъмен костюм, и черната му риза беше същата, с бледосива ивица пот, засъхнала по яката. Само косата, която се виждаше под каскета, беше прошарена. Той не ме видя или се престори, че не ме забелязва. Посочи на непознатите към къщата на учителя със сводестите прозорци (охрените стени сияеха в слънчевия ден) и тримата, като прекосиха училищния двор, поеха по стръмната улица.

Какво бе се случило, научих по-късно.

Студентът, придружен от двамината непознати, не намерил учителя в дома му. Тръгнали да го търсят в лозята — върналият се от Врачанския затвор допускал, че учителят е отишъл да види дали са узрели вече перлата и чаушът, а повече вярвал, че запасният капитан от царската армия, уплашен от надигащите се събития, се е приютил там в покритата с лозина и слама колиба, за да бъде на по-сигурно място.

Мокрите от росата лози нежно докосвали лицето на студента. Той се навеждал да откъсне някое кехлибарено зърнце и за пръв път след толкова дни и нощи, прекарани в затворническата килия, усещал на езика си ароматната хладинка на прииждащата есен. Учителят забелязал от своята колиба приближаващите се мъже. Лошо предчувствие свило сърцето му, но се поуспокоил като не видял да носят оръжие. Между тях познал сина на неговия училищен прислужник.

Мокри от росата на високите ластари, нечаканите утринни гости застанали пред колибата без да поздравят, огледали набързо вътрешността ѝ (сигурно търсели ловджийската пушка на учителя, но не я открили), студентът снел колана си и бавно промушил коженото езиче през катарамата, сякаш правел примка. Двамата непознати се хвърлили върху учителя, съборили го, студентът с черната риза извил ръцете му зад гърба и здраво ги стегнал с колана. „Нека в тия ръце, които знаят да пишат доноси, до кръв се вреже коланът!“ — рекъл дребничкият студент, още по-смален в своя измачкан костюм. Той изскубнал един кол от лозето (памидовите ластари паднали на земята и обхванатите от бисерен прашец зърна се разпилели), после изправил учителя и го повел, съпровождан от двамината, към баира, където чернеел сламеният покрив на стар, запуснат егрек. Учителят вървял бавно, коланът непоносимо се врязвал в ръцете му и той помръдвал пръсти — надявал се, че така ще облекчи болката си. Студентът много добре познавал тия пръсти, пожълтели от тютюна. Те някога държали ръката му, когато изписвал в тетрадката първите букви. Но сега той не мислел за това.

Няколко дни нямаше никаква вест за учителя. Двамата му сина тръгнаха да го търсят. Обиколиха цялата долина на Огоста —

разпитваха по водениците дали някой не го е срещал, отидоха на кантона — може да е отпътувал занякъде и кантонерът го е видял. Нищо не научиха. Отново прекосиха лозето и надникнаха в колибата — ами ако се е върнал? Но видяха там само една, кой знае кога сложена да съхне заешка кожа. Докоснаха я и край тях се разлетя козинката ѝ, престригана от молците.

Най-после сладникава миризма на гниеща плът, каквато се носи от метнат върху някоя трънка пребит смок, ги поведе по баира към запусната егрек. Аз пасях наблизо кон, тая миризма дразнеше ноздрите ми, но и аз си мислех като тях, че наблизо е убит смок. Двамата мъже влязоха в тъмния егрек, бавиха се дълго там (може би драскаха кибритени клечки и опипваха стените) и когато отново се показваха, ги видят приведени, целите в сламки и паяжини, да носят тялото на своя убит баща.

Той лежеше отпуснат в ръцете им. Бялата му риза беше покрита с петна засъхнала кръв, под която зееха рани от острието на лозарския кол, изскубнат от студента. Синовете носеха мъртвия и плачеха. Като гледах как се бялка между тях разкъсаната му риза, си спомних оня миг, когато учителят носеше на ръце своето бяло, пронизано от пироните на клопката, далматинско куче и раменете му се разтърсваха от плач.

Погребаха го на другия ден. Цялото село се събра да се прости с учителя. Повечето от дошлите сред изкласилия белошак на гробището бяха негови ученици. Те го обичаха, макар че понякога беше строг към тях, и тия мигове на прощаването възкресяваха свидни спомени в душите им.

Дадоха го на пръстта, без някой да каже добра дума. А можеха да му благодарят (макар че сега думите едва ли имаха никаква цена) за тревожните мигове през септември 1923 година, когато спаси селото от наказателния отряд, да му кажат сполай за неговата човешчина в дните, когато властите настояваха да бъде уволнен училищния прислужник, защото синът му е конспиратор, а учителят го защити, за да не останат гладни другите му деца... Никой не каза нищо. Ами ако той, убитият от завърналия се затворник, наистина е заплетеен в никаква тъмна

история? Защо да го възхваляват, когато после могат да пострадат за това?

Запалиха по една свещ и мълчаливо се разотидоха.

6.

Три десетилетия след тоя ден, когато есента едва беше започнала да прошарва листата на липите, се отбих в градината до берковската поща. Бях дошъл тук за няколко дни и седнах на пейката, за да прегледам току-що купения вестник. Чух писклива мелодия на дудуче и видях да върви по тротоара бос, дребен човек със запретнати крачоли и сива фланела, с яка, проядена от четинеста, дълго небръсната брада. Над лицето на тоя човек — пламтящо червено, навярно от луд напор на кръвта, лъщеше потно, оплешивяло теме. Вгледах се в това старческо, набръкано лице и открих в него чертите на някогашния студент. Знаех, че преди години той се е заселил тук, но не очаквах, че ще го зърна да върви по улицата като сомнамбул с това запищяло дудуче.

Като видя как внимателно наблюдавам човека, чиято душа боледуваше, седналият до мен старец, който дълго се мъчеше да закопчае кайшката на сандала си и все не можеше ми продума:

— Казват, че преди много години той човек убил учителя си. Не знам дали има провидение, но виж го как върви сега по тротоара и свири...

Босият старец беше завил по друга улица, но дудучето му продължаваше да разлива своя плач, сякаш искаше да измоли милост от някого...

2 септември 1989

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.